

УДК 378.14

Г. А. Полякова

ORCID ID 0000-0003-3199-3810

С. А. Ачкасова

ORCID ID 0000-0001-7233-0189

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА САМООЦІНКИ ЯКОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Розкриваються сутнісні характеристики системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів у вищому навчальному закладі: мета, завдання, об'єкти, індикатори; умови, етапи та процедури організації і проведення. Визначається місце самооцінки в системі моніторингових процедур як механізму самоуправління та самоорганізації суб'єктів навчального процесу, спрямованого на забезпечення якості результатів навчання. Висвітлюються напрями формування системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів, особливості форм збору, обліку, самоаналізу даних про якість результатів навчання студентів.

Ключові слова: моніторинг якості результатів навчання; результати навчання; самооцінка; система моніторингу та самооцінки якості результатів навчання.

Вступ. Одним з пріоритетних напрямів розвитку національної системи вищої освіти є забезпечення якості, що пов'язано з інтеграційними процесами (завданнями входження до Європейського освітнього простору), вимогами ринку праці до якості підготовки фахівців з вищою освітою, освітніми потребами студентів вищих навчальних закладів. У Законі «Про вищу освіту» є Розділ V «Забезпечення якості вищої освіти» передбачається створення системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості (Закон України «Про вищу освіту». – (Електронний ресурс). У зв'язку з цим, для вищих навчальних закладів постає питання про побудову та реалізацію системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, що, на думку авторів, неможлива без ефективної моніторингової діяльності вищих навчальних закладів щодо якості результатів навчання студентів, процедур самооцінки навчально-пізнавальної діяльності студентів та педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників. Це змушує науковців та практиків до пошуку, розробки дієвих інструментів, спрямованих на забезпечення якості результатів навчання, відстеження динаміки цих результатів, їх висвітлення для всіх зацікавлених осіб, здійснення самоаналізу та самооцінки для подальшого покращення.

Переважно моніторинг розглядається як система спостереження за певним об'єктом, збір, облік, оцінка та прогнозування його подальшого стану. Часто моніторинг розглядають як інформаційне забезпечення прийняття рішень щодо ефективності об'єкту, здійснення подальшого управлінського впливу. Разом з тим, виникає необхідність дослідження місця самооцінки у системі моніторингу як механізму самоуправління та самоорганізації суб'єктів навчального процесу для забезпечення якості результатів навчання.

Формування системи моніторингу та самооцінки результатів навчання студентів є інформаційною та рефлексивною основою управління та самоуправління навчальним процесом у вищому навчальному закладі, підґрунтям побудови й реалізації системи внутрішнього забезпечення якості.

Теоретичним, методичним та організаційним питанням моніторингу якості результатів навчання студентів приділяється увага учених: Ю. А. Романенко (методика організації моніторингу у вищому навчальному закладі) (Романенко Ю. А., 2011), І. С. Войтович (напрямки впровадження моніторингу у ВНЗ, чинники, що впливають на його результати) (Войтович І. С., 2011), Ю. М. Красюк, М. В. Сільченко (система моніторингу результатів навчальної діяльності студентів) (Красюк Ю. М., Сільченко М. В., 2014), Н. М. Гнедко (моніторинг успішності студентів на основі перевірки знань із використанням інформаційних технологій та системи тестування (Гнедко Н. М., 2011), І. П. Андрощук (індикаторний підхід до моніторингу результатів навчальних досягнень студентів) (Андрощук І. П., 2013) та ін.

Ряд дослідників розглядають моніторинг результатів навчання у загальноосвітньому та вищому навчальному закладах у контексті управлінських процесів, а саме: Т. А. Борова (самокорекція процесу засвоєння знань шляхом учнівського моніторингу) (Борова Т. А., 2001), З. В. Рябова (управлінський аспект моніторингу розвитку навчальної діяльності учнів 6-7 річного віку) (Рябова З. В., 2004), В. П. Сімонок (моніторинг якості знань як засіб управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі) (Сімонок В. П., 2013); В. О. Зінченко (моніторинг управління якістю навчального процесу ВНЗ як різновид освітнього та управлінського моніторингу) (Зінченко В. О., 2012) Г. С. Цехмістрова (зв'язок

моніторингу з функціями та стадіями управління навчальним закладом) (В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова, 2004) та ін.

Деякі зарубіжних автори пов'язують поняття моніторингу з процедурами (інструментами) оцінки інформації (проектів), серед яких Д. М. Мертенс (Мертенс Д. М., 2005), Г. Й. Ног (Ног Г. Й., 2006), Гарм-Ян Фріцке, Ц. Гатгерцолє, А. Скіннер (Гарм-Ян Фріцке, Ц. Гатгерцолє, А. Скіннер. – Електронний ресурс).

У дослідженнях вітчизняних учених піднімаються питання самоконтролю та самооцінки як важливої складової особистісно професійного становлення майбутніх фахівців (М. О. Агапова, В. Ф. Вишнопольська, О. А. Столярчук, А. Я. Цюприк, О. В. Шупта та ін.); розгляд самооцінки якості підготовки студентів для удосконалення системи підготовки майбутніх фахівців (Е. Вільчковський, В. Пасічник).

Однак, незважаючи на існування ґрунтовних наукових доробок з моніторингу успішності навчання, досліджень з самооцінки особистісно-професійного розвитку та фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів, проблема формування та реалізації системи моніторингу і здійснення на її основі самооцінки результатів навчання на різних рівнях внутрішнього забезпечення якості освіти досліджена недостатньо.

Метою статті є висвітлення сутнісних характеристик системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів та шляхів її формування у вищих навчальних закладах.

Основні поняття та сутнісні характеристики. В останні роки спостерігається підвищена увага на контроль за якістю навчання і викладання у вищій школі (Ел Ансарі В, 2002). Поняття «результати навчання» визначені у законодавчих документах та науковій літературі з питань якості вищої освіти. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» результати навчання є сукупністю знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною програмою, що можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти» (Закон України «Про вищу освіту». – Електронний ресурс).

За Національним глосарієм вищої школи, результати навчання розглядаються як сукупність компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості, яких набув студент після завершення освітньої / навчальної програми або її окремого компоненту (Національний освітній глосарій, 2011, с. 55).

На думку Ю. М. Рашкевича, результати навчання – це формулювання того, що повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати студент після завершення навчання. Можуть відноситися до окремого модуля курсу, або також до періоду навчання (програми першого, другого чи третього циклів) (Рашкевич Ю. М., 2014, с. 27).

Визначення якості результатів навчання пов'язано із встановленням критеріїв якості, еталонних значень, більшість яких обумовлюється вимогами до якості підготовки студентів відповідного освітнього ступеня за спеціальністю підготовки, змістом освітніх програм.

Самооцінка якості результатів навчання у вищому навчальному закладі – це оцінка суб'єктами навчального процесу власної діяльності на основі аналізу отриманих результатів та їх співставлення з бажаними.

Моніторинг якості результатів навчання студентів – це циклічний процес збору даних та визначення стану сформованості реалізаційних здатностей студентів на проміжних та підсумкових етапах; повідомлення учасників навчального процесу про відхилення від очікуваних значень, визначення сильних та слабких позицій; побудова можливих прогнозів; формулювання дій та заходів для досягнення цілей з розподілом відповідальності.

На наш погляд, метою формування системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів є побудова механізмів та інструментів щодо самоуправління суб'єктів навчального процесу на рівні факультету, кафедри, викладача, студента для забезпечення якісної професійної підготовки у вищому навчальному закладі відповідно до замовлень ринку праці та освітніх потреб студентів.

Напрямами формування системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів у вищому навчальному закладі є: 1) забезпечення умов організації та проведення моніторингу; 2) здійснення моніторингових процедур щодо якості результатів навчання студентів; 3) запровадження самооцінки результатів навчання як інструменту самоуправління навчальним процесом на різних рівнях структури управління.

Комплекс сутнісних характеристик системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання представлений на рис. 1.

Мета моніторингу якості результатів навчання студентів – збір, обробка, збереження, аналіз необхідної інформації, спостереження за динамікою якості поточних та підсумкових результатів навчання студентів для здійснення на цій основі самооцінки діяльності суб'єктів освітнього процесу для її вчасного корегування, управління та самоуправління навчальним процесом на рівні факультету, кафедри, викладача, студента.

Завданнями моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів є: 1) отримання об'єктивної інформації про стан якості результатів навчання студентів відповідно до завдань освітніх програм підготовки за спеціальностями; 2) спостереження за динамікою результатів навчання студентів із визначенням відхилень від бажаних (еталонних) значень, фіксації сильних та слабких позицій; 3) створення форм для обліку результатів

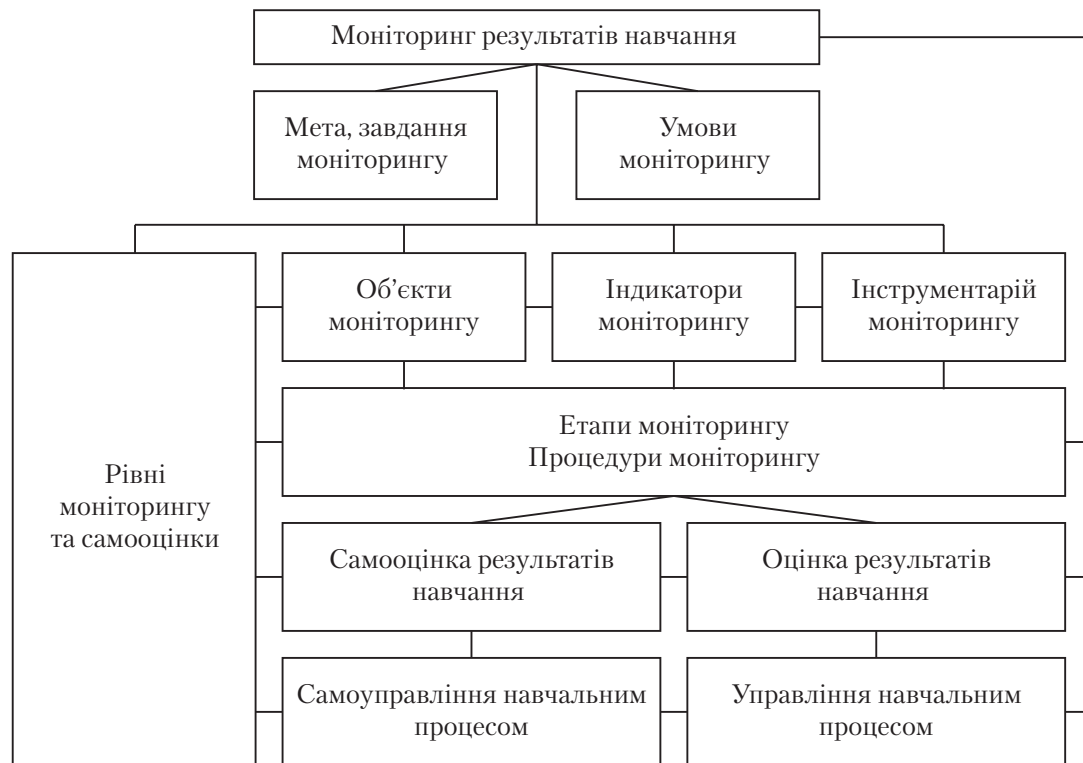

Рис. 1. Сутнісні характеристики системи моніторингу та самооцінки результатів навчання у вищому навчальному закладі

навчання та інформаційно-аналітичного супроводу їх самооцінки; 4) висвітлення статистичної та аналітичної інформації про результати моніторингу, доведення їх до учасників навчального процесу; 5) здійснення аналізу та самооцінки результатів навчання на всіх рівнях управління навчальним процесом; 6) запровадження заходів щодо управління і самоуправління навчальним процесом для забезпечення якості результатів навчання на рівні факультету, кафедри, викладача, студента.

Умовами організації та проведення моніторингу і самооцінки якості результатів навчання є: 1) наявність у вищому навчальному закладі чіткої системи контролю та оцінювання результатів навчання, зокрема у термінах компетенцій; 2) наявність та постійне ведення викладачами електронного журналу обліку результатів навчання та відвідування занять; 3) можливість автоматизації процедур збору, обробки, збереження інформації для моніторингу та самооцінки якості результатів навчання.

Об'єктами моніторингу є: якість результатів навчання з дисциплін, що опановуються; якість відвідування занять студентами.

Моніторинг та самооцінка якості результатів навчання студентів здійснюється за рівнями: а) навчальна дисципліна, навчальний курс, спеціальність; б) студент, викладач, кафедра, факультет, університет.

Періодичність моніторингу якості результатів навчання студентів обумовлюється двома точками контролю протягом семестру: один зріз даних за результатами поточного контролю навчання студентів

(проміжні дані за першою половиною семестру); другий – за результатами підсумкового контролю. Така періодичність дозволяє вчасно вжити корегувальні заходи протягом семестру, навчального року.

Серед об'єктів моніторингу може бути виокремлено професійно-значущі якості та здібності особистості студентів, що формуються та розвиваються під час навчального процесу; віддалені результати навчання (успішність випускників вищого навчального закладу). Їх періодичність інша: для моніторингу професійно-значущих якостей особистості студентів – вхідна (1 курс), проміжна (2 або 3 курс) та вихідна (4 курс, 2 курс магістратури) діагностика; для випускників один раз на 5 років після завершення професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Індикатори моніторингу якості результатів навчання студентів:

а) чисельності студентів, які мають позитивні результати навчання (за кількістю набраних балів, що дорівнюють та перевищують 60 % від максимального значення балів на дату контролю) за курсами навчання;

б) чисельності студентів, які мають негативні результати навчання (за кількістю набраних балів, які не перевищують 60 % від максимального значення балів на дату контролю) за курсами навчання;

в) чисельності студентів, які мають негативні результати навчання з навчальних дисциплін (1-2, 3-4, 5 та більше навчальних дисциплін) за курсами навчання;

г) чисельності студентів, які, відповідно до кількості годин з навчальної дисципліни на дату

контролю, мають більш ніж 50 % пропусків занять за курсами навчання.

Процедура моніторингу якості результатів навчання студентів передбачає чотири циклічних етапи:

Перший етап – підготовчий, на якому: 1) формулюються (уточнюються) цілі, завдання, визначаються об'єкти, індикатори моніторингу, терміни проведення процедур, суб'єкти, методи і способи збору даних; 2) готується інструментарій моніторингу та самооцінки: а) готуються форми збору, обліку, обробки інформації щодо результатів поточного і підсумкового контролю результатів навчання, відвідування занять студентами; б) загальна форма аналітичного звіту, самооцінки та прогнозування корекційних заходів щодо результатів моніторингу; 3) проводиться розподіл функцій серед відповідальних та виконавців моніторингових процедур; 4) здійснюються заходи щодо забезпечення умов проведення моніторингу.

Другий етап – практичний, під час якого безпосередньо проходять: 1) збір, обробка, збереження статистичної інформації за відповідними формами; 2) визначення кількісних та якісних індикаторів, розрахунки статистичних даних, їх найвищого та найнижчого ступенів прояву; позитивної та негативної динаміки.

Третій етап – аналізу та самооцінки передбачає: 1) підготовку первинних аналітичних звітів та форм показників результатів навчання студентів за результатами поточного та підсумкового контролю, що ґрунтується на даних електронного журналу; 2) узагальнення результатів аналітичних звітів; 3) вивчення та подальше прогнозування динаміки якості поточних і підсумкових результатів навчання студентів; 4) підготовку узагальнених аналітичних матеріалів для учасників навчального процесу на рівні факультетів, кафедр, студентських академічних груп; 5) висвітлення результатів моніторингу та надання зворотного зв'язку учасникам; 6) здійснення самооцінки якості результатів навчання на всіх рівнях управління навчальним процесом.

Четвертий етап – регуляційний містить: 1) роботу керівництва, відповідальних структурних

підрозділів, факультетів, кафедр, викладачів, студентів щодо визначення подальших кроків та внесення корективів в управління навчальним процесом для забезпечення бажаної якості результатів навчання; 2) врахування пропозицій, рекомендацій щодо удосконалення технології та інструментарію моніторингу.

Важливим інструментом реалізації моніторингу та самооцінки якості результатів навчання є підготовка форм для збору, обліку, обробки необхідних даних, які окрім переліку об'єктів та відповідних індикаторів моніторингу передбачають й елементи аналізу і самооцінки для визначення сильних та слабких позицій, причин утруднень, надання переліку пропозицій і кроків щодо вживання необхідних заходів для корегування якості, забезпечення очікуваних результатів, проблем щодо організації та проведення моніторингу. Для спрямування спільних зусиль всіх учасників навчального процесу важливим є висвітлення та розповсюдження інформаційно-аналітичних матеріалів, доведення їх до керівників, викладачів, студентів, включення механізмів мотивації на успішний результат.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів у вищому навчальному закладі передбачає створення умов для проведення моніторингових процедур; побудову та використання необхідного інформаційного забезпечення; аналіз та самооцінку оброблених даних; вивчення динаміки стану об'єктів моніторингу за відповідними індикаторами; прийняття подальших рішень та дій. Впровадження системи моніторингу та самооцінки якості результатів навчання студентів сприятиме координації та самоспрямуванню дій учасників навчального процесу щодо забезпечення якості освіти у вищому навчальному закладі.

Подальші напрями дослідження передбачають розширення переліку об'єктів моніторингу, розробку відповідного інструментарію та інструктивно-методичних матеріалів для здійснення моніторингу та самооцінки результатів навчання, автоматизацію процесів моніторингу для внутрішнього забезпечення якості освіти.

Література

1. **Андросчук І. П.** Використання індикаторного підходу під час моніторингу результатів навчальних досягнень студентів / І. П. Андросчук // Молодь і ринок. 2013. – № 11. – С. 88 – 92.
2. **Борова Т. А.** Самокорекція процесу засвоєння знань учнями основної школи : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Т. А. Борова. – Київ, 2001. – 16 с.
3. **Войтович І. С.** Організація моніторингу навчальних досягнень студентів при вивченні фізичних дисциплін / І. С. Войтович // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2011. – Випуск 27. – Серія 5. : Педагогічні науки: реалії та перспективи. – С. 47 – 52.
4. **Гнедко Н. М.** Моніторинг успішності студентів як один із напрямків оцінки якості навчання у вищих навчальних закладах / Н. М. Гнедко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 28: збірник наукових праць / за ред. В. П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 33 – 37.

5. **Закон України «Про вищу освіту»** від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show-/1556-18>
6. **Зінченко В. О.** Моніторинг управління студентами якістю навчального процесу ВНЗ / В. О. Зінченко // Науковий вісник Донбасу. 2012. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2012_4_27.pdf.
7. **Красюк Ю. М.** Система моніторингу результатів навчальної діяльності студентів / Ю. М. Красюк, М. В. Сільченко // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Херсон : ХДУ, 2014. – Вип. 66. – С. 322 – 329. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/6096/1/25%20Krasjuk%20Silchenko.pdf>.
8. **Національний освітній глосарій:** вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
9. **Освітологія:** хрестоматія: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. – 744 с.
10. **Педагогіка туризму:** навчальний посібник / В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 296 с.
11. **Рашкевич Ю. М.** Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівська політехніка, 2014. – 168 с.
12. **Романенко Ю. А.** Основи організації моніторингу у вищому навчальному закладі / Ю. А. Романенко // Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки. 2011, – Вип. 8(1). – С. 49 – 54. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vpm_2011_8\(1\)_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vpm_2011_8(1)_12.pdf).
13. **Рябова З. В.** Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів 6-7 річного віку (управлінський аспект): дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / З. В. Рябова. – К., 2004. – 162 с.
14. **Сімонок В. П.** Моніторинг якості успішності студентів у вищих навчальних закладах / В. П. Сімонок // Лінгвістичні дослідження. – 2013. – Вип. 35. – С. 286 – 290.
15. **El Ansari W.** Student nurse satisfaction levels with their courses: Part I – effects of demographic variables / W. El Ansari // Nurse Education Today. – 2002. – Vol. 22, Issue 2. – Pp. 159–170. – DOI: 10.1054/nedt.2001.0682.
16. **Noh H. J.** Policy Evaluation System Reform for Efficient Outcome-oriented Management. 2nd ed., Wupmunsa. Seoul, Korea, 2006.
17. **Mertens, D. M.** Research and Evaluation in Education and Psychology. Sage Publications. London, 2005. – Pp. 45 – 47.
18. **Fricke Harm-Jan.** Monitoring Education for Global Citizenship: A Contribution to Debate [Електронний ресурс] / Harm-Jan Fricke, C. Gathercole, A. Skinner. – Режим доступу : http://deeeep.org/wp-content/uploads/2015/01/-DEEEP4_QualityImpact_Report_-2014_web2.pdf.

А. А. Полякова, С. А. Ачкасова. ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ МОНИТОРИНГА И САМООЦЕНКИ КАЧЕСТВА РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Раскрываются сущностные характеристики системы мониторинга и самооценки качества результатов обучения студентов в высшем учебном заведении: цели, задачи, объекты, индикаторы; условия, этапы и процедуры организации и проведения. Определяется место самооценки в системе мониторинговых процедур как механизма самоуправления и самоорганизации субъектов учебного процесса, направленного на обеспечение качества результатов обучения. Освещаются направления формирования системы мониторинга и самооценки качества результатов обучения студентов, особенности форм сбора, учета, самоанализа данных о качестве результатов обучения студентов.

Ключевые слова: мониторинг качества результатов обучения; результаты обучени; самооцінка; система мониторинга и самооценки качества результатов обучения.

G. Polyakova, S. Achkasova. THE FORMATION OF THE SYSTEM OF MONITORING AND SELF-EVALUATION OF THE QUALITY OF STUDENTS ' LEARNING OUTCOMES IN UNIVERSITY

Reveals essential features of the system monitoring and self-evaluation of the quality of students ' learning outcomes in higher education are revealed: aims, objectives, objects, indicators; the conditions, stages and procedure of organization and holding. Defines the place of self-evaluation in the system monitoring procedures as a mechanism of self-government of subjects of the educational process, aimed at ensuring the quality of learning outcomes. Highlights the direction of formation of system of monitoring and self-evaluation of quality of learning outcomes of students, especially forms of collecting, recording, self-evaluation data about the quality of students ' learning outcomes.

This article draws attention to the fact that the construction and implementation of a quality assurance system in higher education should be based on the monitoring procedures and implementation on this basis of self-educational-cognitive activity of students and teaching activities scientific-pedagogical staff.

Reveals the essential characteristics of the system of monitoring and self-evaluation of quality of learning outcomes, namely: goal, objectives, conditions, objects, indicators, tools, levels and procedures.

The ways of forming monitoring and self-evaluation of the quality of outcomes.

The purpose of forming the system of monitoring and self-evaluation of the quality of students 'learning outcomes is the construction of mechanisms and tools for self-government of subjects of the educational process at the faculty level, Department, teacher, student to provide quality training in a higher educational institution.

The conditions of organization and conduct of monitoring and self-evaluation of quality of learning outcomes are: having a clear system of monitoring and evaluation of learning outcomes; maintaining a faculty e-journal of learning outcomes and attendance; ability to automate procedures.

The objects of monitoring are the quality of learning outcomes, the quality of attendance by students. Monitoring and self-evaluation of quality of learning outcomes of students is carried out according to academic discipline, course, direction / specialty training; at the level of the student, the teacher, Department, faculty, University.

The procedure for monitoring the quality of students 'learning outcomes has four cyclical stages: preparatory, practical, analytical, regulatory.

Keywords: *learning outcomes, self-assessment, the monitoring of the quality of learning outcomes, system monitoring and self-evaluation of quality of learning outcomes.*

Рецензенти

Г. В. Єльнікова – д. п. н., проф.

З. В. Рябова – д. п. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 18.11.15

Прийнято до друку 26.11.15